

Koncepto samprata filosofijos ir meno kontekstuose

Kaip yra plačiai žinoma, klasikiniuose filosofijos tekstuose žodis konceptas verčiamas ir suvokiamas kaip „sąvoka“¹. G. Deleuz'as ir F. Guattari knygoje „Kas yra filosofija?“ tiria koncepto prigimtį ir teigia, kad „filosofija – tai disciplina, kurianti konceptus“². Autoriai praplečiant šią mintį deklaruoja, kad konceptualizavimo proceso metu filosofai žodžiams ir reiškiniams išgalvoja, priskiria ir nugludina įvairias reikšmes. Konceptais galima vadinti Aristotelio – substanciją, R. Descartes'o – cogito, I. Kant'o – galimybės sąlyga, F. Schelling'o – galia ir t.t.³ Taigi, filosofijoje konceptas suvokiamas kaip sukonstruotas apibrėžimas – reikšmė, kuri išgaunama analitiniu būdu sintetinant mintis.

Nors R. Deleuz'as ir F. Guattari konceptų kūrimą bando priskirti išimtinai tik filosofijai, tačiau neišvengiamai koncepto sampratą atrandame ir tiksluosiuose bei socialiniuose moksluose. Koncepto samprata arba konceptualizavimo procesas naudojamas kaip formalus įrankis paaiškinti tam tikrus reiškinius ar teorijas. Pavyzdžiui, matematikoje koncepcijomis vadinamas Pi ženklas, funkcijos, pirminiai skaičiai ir daugybė kitų idėjų. Taigi, plačiąją prasme konceptas žymi reikšmės ar prasmės priskyrimą reiškiniams, simboliams, daiktams ir viskam kitam kas yra aplink žmogų.

XX a. pr. menininkams pradėjus ieškoti naujų raiškos formų, koncepcijų kūrimas taip pat įtraukiamas į kūrybinį procesą. Galima atpažinti, kad Dada judėjimo metu koncepto samprata yra artima filosofų deklaruojamai idėjai. Kaip yra plačiai žinoma, ši meno kryptis yra pagarsėjusi naujų reikšmių objektams priskyrimu, ką ir vadino meno kūriniumi net jei pats meno objektas yra tik *readymade*'as. Kaip antai M. Duchamp'o „Fontanas“. Tačiau garsiuoju 6-ojo dešimtmečio konceptualaus meno egzistavimo metu šis reiškinys įgavo subtilesnį ir sudėtingesnį pavidalą nei reikšmės priskyrimas ar jos pakeitimas.

Minėtu laikotarpiu mene konceptas yra priešpastatomas kaip svarbiausias kūrinio aspektas. Tradiciniai atlikimo, estetikos ar medžiaginiai kūrybos principai tampa antraplaniais arba net nereikalingais. Kūriniui reikšmė priskiriama per procesą – per būdą kaip jis yra atliekamas. S. LeWitt teigia, kad konceptuali meno forma reiškia, kai idėja tampa mašina, kuri nulemia tolimesnį

¹ Deleuze, G., Guattari, F., *Kas yra filosofija?* Vilnius: Jonas ir Jokūbas, 2019, p. 21.

² *Ibid.*, p. 11.

³ *Ibid.*, p. 13.

kūrinio planavimą ir sprendimų priėmimą⁴. Kitaip tariant, konceptas tampa taisykle, instrukcija, sistema ar net metodu kaip atlikti kūrinį. Tokioje kūryboje pastebimas akivaizdus kognityvinis veiksmas – meno forma išgaunama ne intuityviu būdu, bet racionaliai. Be to, toks kūrinys ir iš žiūrovo reikalauja ne pajautimo kaip dauguma kitų menų formų, o suvokiant kūrinį protu – sąmoningai, o ne akimis⁵. Nors kitą vertus, S. LeWitt bando nusikratyti loginio mąstymo etiketes teigdamas, kad galbūt konceptas yra taisyklė, bet ji yra iracionali ir gaunamas rezultatas atsitiktinis, mechaniškas, nereikalaujantis jokių sprendimų iš menininko⁶. Konceptas tampa tarsi įrankiu, kuris sistematizuoja meno produkto kūrimo eigą ir suteikia jam reikšmę per procesą. Pastarasis yra tariamai racionalus, tačiau atsiranda atsitiktinumo momento, kuris atveria galimybę į naujas raiškos formas ir žinias, kurios kitais kūrybos principais nėra prieinamos.

Nors konceptualusis menas siekė atsikratyti sąsajos su moksliniais terminais – logika, racionalumu ar net tyrimui būdingomis savybėmis, tačiau vis tik ryšys su šiomis ypatybėmis yra juntamas. Kaip yra žinoma, tai tapo viena iš priežasčių, kodėl šis meno judėjimas ilgainiui tapo neaktuali. Kritikai teigia, kad konceptualaus meno judėjimas pernelyg formalizavo ir dematerializavo kūrybos objektą⁷. Menas tapo per daug sumokslintas ir suredukuotas bei paruoštas vartojimui. Taigi, kaip meno srovė konceptualizmas egzistavo itin trumpą laiką, tačiau pati idėja gyva iki šiol. Kūrybos principą, nors ir ne tokį radikalų kaip 6-ajame deš., galima atrasti praktiškai bet kokiame šiuolaikinio meno objekte⁸. Tam tikra prasme, daugeliui kūrėjų ne tik meno, bet ir dizaino, architektūros konceptualizavimas tapo įrankiu kūrybinio proceso metu. Tarsi būdu legitimuoti vienokią arba kitokią kūrinio raišką ir įprasminti ją laike bei kultūroje.

Koncepto samprata architektūros kontekste

6-tajame deš. prasidėjus konceptualaus meno judėjimui architektai bandė koncepto sampratą pritaikyti ir savo kūryboje. Laiktarpio pradžioje konceptualumą bandyta tiesiogiai sieti su mene deklaruojamomis idėjomis, o ypatingai su kūrinio dematerializavimu. S. Lewitt kaip ir patys architektai teigia, kad architektūra yra pragmatiška, todėl ji negali būti konceptuali. Tam, kad ji taptų konceptuali utilitarumo sluoksnis turi būti panaikintas arba, paprastai tariant,

⁴ Lewitt, S., Paragraph on conceptual Art in *Conceptual art: A Critical Anthology*, Cambridge: MIT press, 1999, p. 12.

⁵ Alberro, A., Reconsidering conceptual art, 1966-1977 in *Conceptual art: A Critical Anthology*, Cambridge: MIT press, 1999.

⁶ *Ibid.*

⁷ Lippard, L. R., Chandler, J., The Dematerialization of Art in *Art International*, 12:2, 1967, p. 31-36.

⁸ Alberro, A., Reconsidering conceptual art, 1966-1977 in *Conceptual art: A Critical Anthology*, Cambridge: MIT press, 1999.

architektūra neturi būti pastatyta. Galima teigti, kad dauguma tyrėjų tik tokią – vadinamą popierinę architektūrą ir priskiria konceptualiai⁹. Fizinio architektūrinio kūno panaikinimas tapo tarsi kriterijumi kada architektūra tampa konceptualia. Šiam architektūros judėjimui priskiriami: Archigram, Superstudio, Archizoom, Hacker and Co ir daugybė kitų tuo laikmečiu populiarių architektų grupuočių. Šių grupių veikloje konceptualumas atsiskleidė per utopinius projektus. Plačiai kalbant, šiomis idėjomis tarsi siekiama permąstyti architektūros rolę ir reikšmę sociopolitiniame lauke. Kitais atvejais, konceptualia architektūra buvo laikomi architektų brėžiniai ir schemas, kurie referavo į tas architektūrines formas ir prasmes, kurios pastatomoje architektūroje techninių, socialinių ar ekonominių priešasčių negalėtų būti įgyvendintos. Taigi, čia galima pastebėti tiek artimą filosofijai, tiek menui tendenciją, kai siekiama permąstyti ir suteikti naujas reikšmes architektūriniam objektui.

Tačiau, jei konceptualumo idėją architektūroje atsieti nuo konceptualaus meno judėjimo, tuomet galime išvelgti konceptualaus mąstymo paradigmą ne tik minėto istorinio laiko rėmuose. Kaip ir mene, architektūroje koncepto samprata plačiai paplito prarasdama griežtus kriterijus, kurie galioja 6-tame deš. Ši sąvoka neatsiranda kaip tyrimo objektas akademinėje literatūroje, tačiau dažnai atsiranda bendrinėje specialybinėje literatūroje, kurioje išdėstomi profesijos principai. Koncepto sąvoka pristatoma kaip abstrakti idėja, kuri kūrybiniame procese tarsi tampa kriterijumi, argumentu kokie dizaino sprendimai gali ar negali būti priimti. Remiantis šia idėja tokio pobūdžio konceptualumą galima rasti architektūroje ir iki 6-tojo deš. Pavyzdžiui, Le Corbusier daugumoje savo privačių namų konceptu laiko teiginį „namas – tai mašina gyventi“ (angl. *Machines for living*)¹⁰. Sekant šiuo konceptu dizaino sprendimais tampa perkonstruoti mašinų – laivų, automobilių, lėktuvų elementai, kurie tampa namo forma, erdviniais sprendimais, detalėms¹¹. Žinoma, tokia koncepto samprata yra primityvi, tačiau labiau įsigilinus čia galima išvelgti sąsają su S. Lewitt ir kitiems konceptualistams būdingu požiūriu. Turima omeny, kad idėja tampa instrukcija – atspirties tašku, kuriuo vadovaujantis sukuriamas architektūros objektas. Taigi, architektūroje ir iki šiol galioja toks supratimas. Konceptualus mąstymas architektams yra svarbus

⁹ Elfine, R., *The Dematerialization of Architecture in Journal of the Society of Architectural Historians, Vol.75*, Berkeley: University of California Press, 2016, p. 201-223.

¹⁰ Le Corbusier, *Architektūros link*, Vilnius: Lapas, 2019, p. 73.

¹¹ Eisenman, P. *From Object to Relationship II: Casa Guliani Frigerio Terragni Casa Del Fascio in Perspecta vol. 13/14*, Cambridge: The MIT press, 1971, p. 40-41.

saviraiškos būdas, objekto prasmės ir kultūrinės reikšmės sukūrimui, nes be šito architektūra turėdama tik pragmatinę pusę tampa tiesiog statiniu – techniniu objektu.

Taigi, konceptualumas tiek mene, tiek architektūroje gali būti vertinamas dviem būdais. Pirmas, kaip judėjimas egzistavęs tam tikrame kultūriniame ir sociopolitiniame laike, kuris turėjo galiojimo trukmę. O antras, konceptualumą galima vertinti kaip prasmingą kūrybos išeitį tašką, kuris tam tikra prasme egzistavo ir iki konceptualaus meno judėjimo bei egzistuoja iki šiol. Šio reiškinio idėja visada yra evoliucionuojanti ir kintanti. Galbūt itin tikslios arba vienareikšmės apibrėžties šiai sampratai, reiškiniui ir procesui nėra, tačiau šiame tekste ir tyrime konceptualumu yra laikomas taisyklių rinkinys, kuris sukuriamas ir naudojamas kūrybinio proceso metu siekiant sukurti prasmę architektūriniam objektui.

Konceptualumo raiškos tipai architektūroje

Architektūroje yra keletas principų kaip reiškiasi konceptualumas. Vienas daugiausiai dėmesio konceptualumo teorijai skyrė P. Eisenman. Nors tai daryta nesistemiškai, tačiau nuo pat 6-tojo deš. iki jau šio šimtmečio galima pastebėti, kad architektas daugumoje savo straipsnių išreiškia susirūpinimą konceptualumo samprata architektūroje. Pradedant nuo pačio pirmo konceptualios architektūros manifesto „*Notes on Conceptual Architecture: Towards a Definition*“¹² iki „*Peter Eisenman: In dialogue with architects and philosopher*“¹³. P. Eisenmann teigia, kad architektūra tarpsta tarp semantiškai konceptualios (angl. *conceptual semantic*) ir sintaktiškai konceptualios (angl. *conceptual syntactic*) tipų¹⁴. Šios dvi kategorijos yra suvokiamos kaip dvi konceptualios architektūros formavimo kryptys. Nors autorius pakankamai šios idėjos neišplėtojo, tačiau toks skirstymas atrodo prasmingas. Todėl toliau tekste remiamasi šiomis kryptimis, jos aptariamos detaliau. Taip pat vertinga, kad P. Eisenman'as tyrinėdamas konceptualumo sampratą ir jos raiškos formas tolimesnėje perspektyvoje suteikia galimybę susidaryti įspūdį kokia konceptualumo kryptis formuojasi netolimoje ateityje. Kas vėliau tekste pristatoma konceptualaus sintaktinio kodavimo samprata.

¹² Eisenman, P. Notes on Conceptual Architecture: Towards a Definition in *Design Quarterly*, No. 78/79, Minneapolis: Walker Art Center, 1970, p. 1-5

¹³ Djokic, V., Bojanic, P. *Peter Eisenman: In dialogue with architects and philosopher*, Milan: Mimesis International, 2017.

¹⁴ Eisenman, P. Notes on Conceptual Architecture: Towards a Definition in *Design Quarterly*, No. 78/79, Minneapolis: Walker Art Center, 1970, p. 1-5

Semantiškai konceptualiū būdu formuojama toji architektūra, kurios tikslas yra atskleisti literatūrinį, mitologinį, kultūrinį ar politinį turinį. Čia konceptas turi verbalinį paaiškinimą. Išėjties tašku tapęs simbolis, tekstas ar žodis tampa taisykle – ašimi, kuri nulemia architektūrinius sprendinius. Semantiniu konceptu koduojamos informacijos tikslas yra būti perskaitytai. Tokiam konceptui atskleisti parenkama atitinkama – iliustratyvi ir metaforiška geometrinė kalba, suteikianti galimybę atpažinti prasmes. Šio tipo architektūra yra gerai pažįstama kaip istorinė – ženklinanti tam tikrą laiką, religiją, politinę galią. Pavyzdžiui, Partenonas ženkliną laimėjimą Persų kare. Erdvinė organizacija išdėstyta taip, kad žmogus bareljefe galėtų perskaityti graikų laimėjimo istoriją, kuri metaforizuojama per mitologinį pasakojimą¹⁵. Gotikinėse bažnyčiose vitražų kompozicija žymi ikonografinę programą, atliekanti edukacinę funkciją. Taigi, tokioje semantinėje konceptualioje kalboje gausu figūratyvių simbolių, kurie nulemia ir architektūros naratyvumą. Konceptas yra kaip būdas išdėstyti žinias, papasakoti, priminti arba įskiepyti žinias.

Nors dažnai semantinė architektūra žymi makro mastelio turinį – civilizacijos laimėjimus ir lūžius, tačiau ji egzistuoja ir mikro mastelyje – kasdieniam ir šiuolaikiniame architektūros kontekste. Vienas iš tokių pavyzdžių – P. Išoros ir O. Lozuraitytės akinių parduotuvės „Frame and Friends“ interjero projektas Vilniuje. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad šis šiuolaikinis projektas nekonotuoja jokių simbolių reikšmių. Tačiau autoriai interjero architektūroje primena Vilniaus senamiesčio posesijų raidą. Pagrindiniu interjero akcentu tampa mėlynas tūris, kuris turi simbolinę šulinio reikšmę. Tai yra nuoroda į laikmetį, kuomet iki II pasaulinio karo parduotuvės zonoje egzistavo šis objektas, reprezentuojantis senąjį urbanistinį užstatymą. Architektai parduotuvėje sukūrė atrių su meninę šulinio – besiveržiančio vandens – interpretaciją¹⁶. Detaliau panagrinėjus interjerą galima pastebėti ir kitus laiko ženklus – sienose atrandami kiti iki šiol būti sienų spalviniai sprendimai bei konstrukcijos. Tačiau forma, kuria šis konceptas yra pateikiamas nėra figūratyvi – tiesiogiai perskaitoma, o labiau asociatyvi – kai reikšmės įgyjamos santykyje su vietos kontekstu bei išankstinėmis žiniomis.

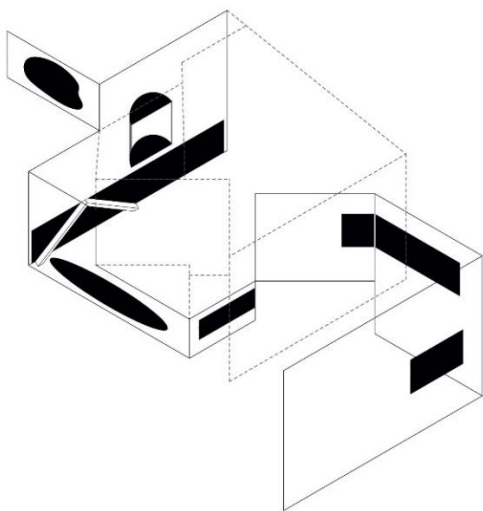
Toks subtilus semantinis konceptualizavimo būdas tampa aktualiū modernizmo laikotarpiu, kai atsisakoma bet kokios tiesioginės simbolinės kalbos. Svarbu paminėti ir tai, kad nors semantinis konceptualumo lygmuo randamas XX-XXI a. architektūroje, tačiau dažniau jis

¹⁵ Psarra, S. *Architecture and Narrative: The formation of space and cultural meaning*, New York: Routledge, 2009, p. 19-40.

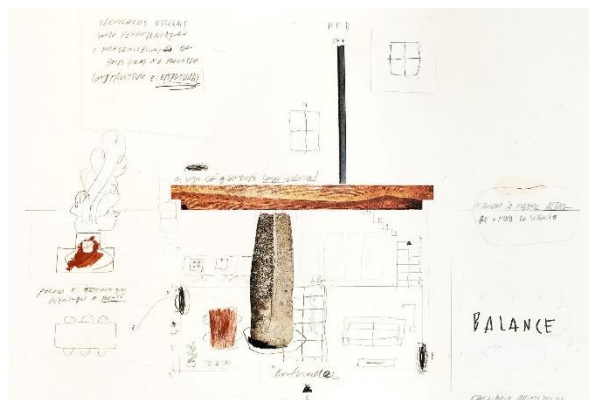
¹⁶ Paleckytė, E. Laiko tėkmę įvietinanti erdvė, [interaktyvu], [žiūrėta 2020 09 09], prieiga per internetą: <https://sa.lt/laiko-tekme-ivietinanti-erdve/>

laikomas iki modernistinio laiko bruožu, varomąja jėga. Žinoma, semantinis konceptualumas nepranyko ir nepranyks, ir tam tikrais epizodais vis grįžta, pavyzdžiui, postmodernizmo metu – kai per ezopinę architektūrinę kalbą siekiama komunikuoti su visuomene. Tačiau vis tik modernybė pradeda vis labiau propaguoti kitą – konceptualią sintaksinę kalbą – gryną, be simbolių ir kitų semiotinių parametru.

Sintaksiniu būdu vadinamas tas konceptualizavimo būdas architektūroje, kurio tikslas yra sukurti tektoninę gramatiką. Sintaktika suvokiama kaip geometrinė raiška, kuri kartais gali medijuoti ir semantines reikšmes¹⁷. Tačiau šiuo atveju turima omeny, kai geometrija pati tampa koncepcija be jokio semantinio lygmens. Tokia konceptuali prieiga yra itin paplitusi modernistinėje ir šiuolaikinėje architektūroje. Jei apžvelgtume profesiniuose puslapiuose viešinamus projektus pastebėtume, kad dažnas šiuolaikinis architektas greta įgyvendinto projekto nuotraukų prideda vadinamąsias koncepcines schemas (pav. 1, 2). Tai brėžiniai ir eskizai, kurie tektoniškai paaikškina dizaino strategiją ir sprendimus. Toks piešinys dažnai tampa geometrine taisykle, nuoroda kaip toliau bus formuojama architektūra ir dizainas.

Pav. 1. Architekto A. Caputo komercinio pastato Seule koncepcinė schema

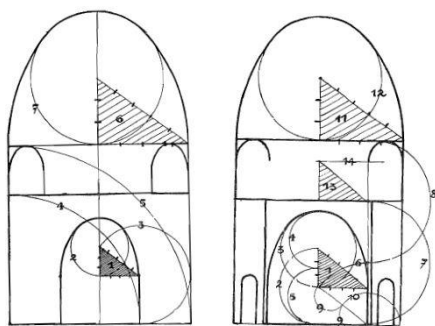

Pav. 2 Architektūros studijos Corpo koncepcinė schema

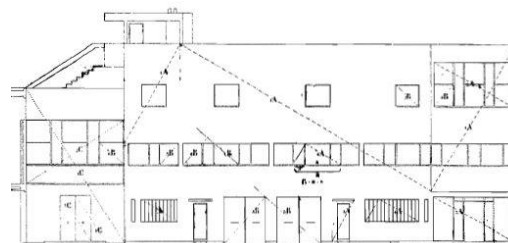
Sintaksinė konceptualizavimo kryptis turi kur kas gilesnes šaknis nei formalus geometrijos sukūrimas. Ji neatsiejama nuo matematinio architektūros prado. Iš dalies galima sakyti, kad tai

¹⁷ Eisenman, P. From Object to Relationship II: Casa Giuliani Frigerio Terragni Casa Del Fascio in *Perspecta* vol. 13/14, Cambridge: The MIT press, 1971, p. 39.

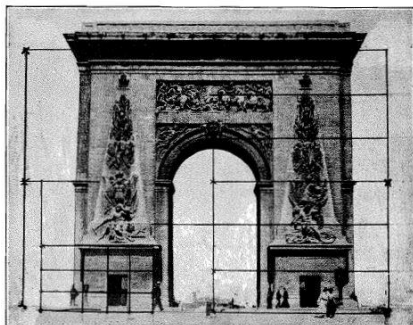
siejasi su idealiosios proporcijos siekimu - aukso pjūvio taisykle, kuri tiek menininkams, tiek architektams buvo įrankiu kuriant harmoningas geometrines proporcijas. Kaip yra žinoma, ilgainiui viena universali taisyklė buvo nuneigta, tačiau vietoj to architektūroje atsirado daugybė kitų geometrinių taisyklių. Le Corbusier šias taisykles vadina pagalbinėmis linijomis¹⁸. Jis ištiria nemažą dalį geometrinių sintaksių (pav. 3, 4, 5, 6). bei pats pasiūlo naujų. Architektas sukūrė vadinamą ABABA ritminę struktūrą vilai Stein, kuri taip pat žinoma kaip 2:1:2:1:2:1 proporcija. Remiantis ja buvo suformuoti minėto pastato fasadai ir erdvinė struktūra. Tokia – proporcijų darnumu sąlygota konceptuali prieiga, nors ir ne taip tiesiogiai, bet yra įsismelkusi architektų kultūroje.

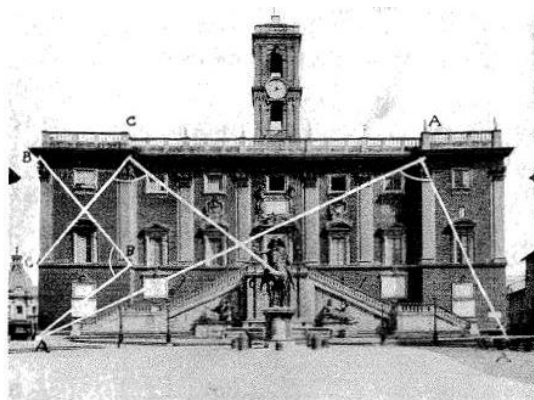
Pav. 3 Achemenidų kupolų geometrinių proporcijų analizė

Pav. 4 Vilos Džanaret geometrinių proporcijų analizė

Pav. 5 Triumfo arkos geometrinių proporcijų analizė

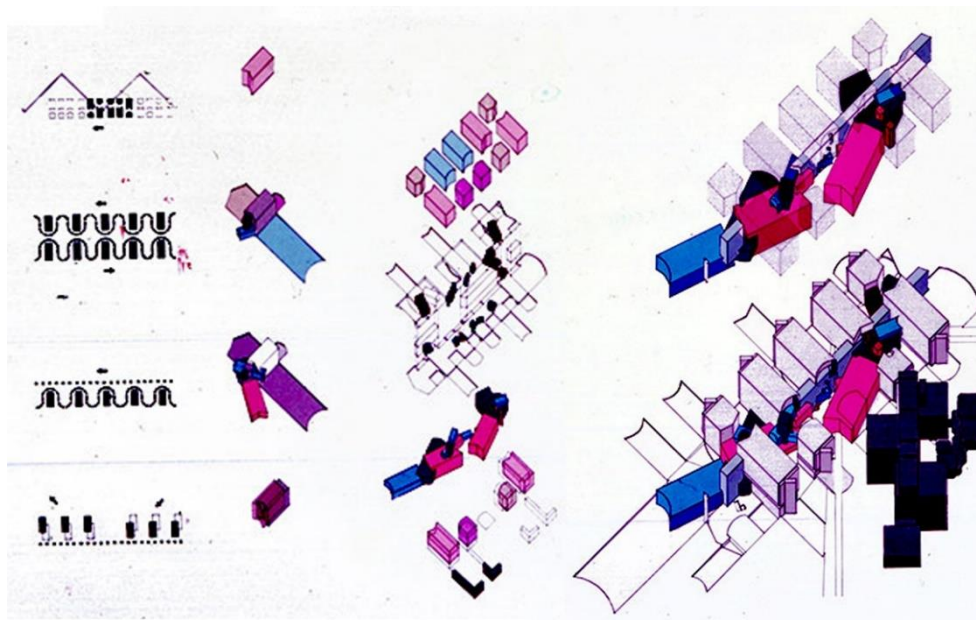

Pav. 6 Romos kapitolijaus geometrinių proporcijų analizė

Nagrinėjant artimesnę šių dienų sintaksinę konceptualią prieigą iškyla ir pačio P. Eisenman darbai. Architektas 1987 m. Frankfurto universiteto Biologijos centrui pasiūlo geometrinę

¹⁸ Le Corbusier, *Architektūros link*, Vilnius: Lapas, 2019, p. 49-65.

struktūrą, kuri yra grįsta DNR susidarymo permąstymu ir pritaikymu architektūrai. Viena iš straipsnių autorių išsamiai paaškina minėto biologinio proceso susikūrimo eigą: replikavimas, transkribavimas ir vertinimas¹⁹. P. Eisenman atranda, kad šis veiksmas panašus į fraktalinę geometriją. Tą jis mato kaip analogiją architektūros kūrimo procese. Taigi, P. Eisenman sukuria pastatų kompleksą primenantį genetinio kodo struktūrą, o toje struktūroje fraktališkai išdėsto architektūrinius tūrius (pav. 7). Žinoma, greta sintaksinio koncepto – DNR kodo kaip formos panaudojimas žymi ir tam tikrą semantinį lygmenį, reprezentuojantį biologines žinias ir tam tikro laikmečio mokslo atradimus. Tačiau šiuo atveju įdomu tai, kad konceptas nėra tiesiog DNR geometrijos iliustracija, bet pats formos generavimo procesas yra netradicinis. P. Eisenman'as praplečia konceptualizavimo įrankių diapazoną skolindamasis tam tikrus kūrybos principus iš kitos disciplinos. Architektūriniai tūriai ir erdvės formuojamos tarsi ne architektūrine-funkcine logika, o savi-generatyviniu procesu. Šiuo atveju tai jau plečia sintaksinio koncepto suvokimo ribas ir galimai formuoja naują konceptualumo tipą.

Pav. 7 Biologijos centro architektūros koncepcinė schema

Taigi, tekste yra apžvelgtos dvi koncepto formavimo prieigos – semantinio ir sintaksinio lygmens. Svarbu paminėti tai, kad šie du lygmenys nors ir gali veikti kaip du atskiri formos generavimo būdai, tačiau neretai jie yra abu ir tarpusavyje koreliuoja. Nagrinėjant sintaksinį

¹⁹ Eisenman, P., *Biology Center for the J.W. Goethe University of Frankfurt, Frankfurt am Main, 1987 in Assemblage*, Cambridge: The MIT Press, 1988, p. 28-50.

principą pastebėta, kad šiuolaikiniai pavyzdžiai nebetelpa į minėto principo rėmus. Geometrinės sistemos tampa vis sudėtingesnės ir vis sudėtingiau apibūdinamos. Architektūrinė forma generuojama tarpdiscipliniais metodais. Svarbu tampa ir tai, kad šiuolaikinės architektūrinės sintaksės kuriamos naudojant kompiuterines programas, kurios tradiciniame suvokime ir tradicinėmis priemonėmis negalėtų būti sukurtos. Taigi, šiame tekste manoma, kad technologijų epocha siūlo jau ir trečią architektūros konceptualizavimo kryptį.

Kompiuterizacija pati savaime nepakeitė architekto darbo įrankių ir neįpareigojo kurti nestandartinių formų. Skaitmeninė platforma, visų pirma, tiesiog suteikė galimybę turėti tuos pačius braižymo įrankius, tik virtualius. Pavyzdžiui, ankstyvuosiuose F. Gehry darbuose skaitmeninė aplinka naudojama tik tam, kad paruošti techninius brėžinius, nors pati pastato forma sukurta popieriniame makete, kuri vėliau tiesiog suskaitmeninama²⁰. Tikriausiai nerastume nė vienos architektūrinės praktikos, kuri nenaudotų skaitmeninių programų, tačiau nekonvencionalių formų, kurias virtualios programos leistų sukurti, yra vienetai. Filosofas M. Bense teigia, kad kompiuteris leidžia apdoroti didelį kiekį informacijos per itin trumpą laiką²¹, ką 1964 m. W. Gropius Bostono konferencijoje apie „Architektūrą ir kompiuterius“ laiko puikia galimybe papildomą laiką panaudoti kūrybai²². Taigi, savaime skaitmeninis darbo principas nieko nepakeitė architektūrinėje formoje. Dauguma architektų ir iki šiol į kompiuterį žiūri kaip pragmatinį įrankį. Kitą vertus, kiti skaitmeninę platformą suvokia ir kaip konceptualų įrenginį. P. Eisenman čia išvelgia galimybę išsivaduoti iš apriorinio ir formalaus Dekartinio grožio absoliuto²³. Architektas tyrinėjo dinamiškas ir mažiau nuspėjamas erdvinės organizacijas, kurias gali sukurti kompiuterinės programos²⁴. Taigi, skaitmeninė logika tampa potencialiu konceptualizavimo įrankiu ir naujų formo kūrimo įrankiu.

Jei semantiniai ir sintaksiniai koncepcijos kūrimo principai gali būti pradėti kurti intuityviai, ne visai racionaliai, piešiant ar maketuojuant, tai skaitmeninis kūrybinis procesas dažnai reikalauja ganėtinai aiškaus ir loginio priėjimo. Skaitmeninės projektavimo programos reikalauja

²⁰ Gramelsberger, G., *Story Telling with Code in Code: Between Operation and Narration*, Zurich: ETH Zurich, 2010, p. 35.

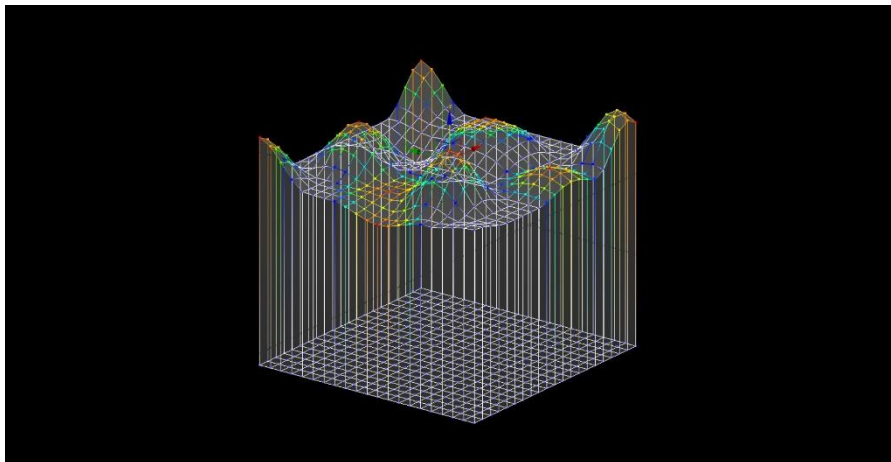
²¹ Vrachliotis, G., Gropius' Question or on Revealing and Concealing Code in Architecture and Art in *Code: Between Operation and Narration*, Zurich: ETH Zurich, 2010, p. 85.

²² *Ibid.*, p. 76.

²³ *Ibid.*, p. 35.

²⁴ *Ibid.*

išmanyti kompiuterinės logikos lygį²⁵. Kitaip tariant, geometrinė forma generuojama ją valdant skaitiniais parametrais²⁶. Net paprasta geometrinė forma yra sudaryta iš masės matematinių taškų, kurie valdomi algebros ir aritmetikos žiniomis (pav. 8)²⁷. Be abejo, visais laikais architektūra artimai siejosi su matematikos mokslu ir be jos nė viena forma ar erdvė negalėjo egzistuoti. Tačiau šį kartą reikalaujama apie formą mąstyti algoritmiškai. Tai reiškia, kad siekiant sukurti formą architektas turi apgalvoti kiekvieną žingsnį detalai ir metodiškai ką po ko daryti, kad forma būtų sukurta. Šioje vietoje vėl galima grįžti prie konceptualumo klausimo. Jei konceptas suvokiamas kaip taisyklių rinkinys, tai skaitmeninė aplinka tik sustiprina jo svarbą kūrybinio modeliavimo procese. Turi būti iš anksto numatyta instrukcija – matematinis kodas kuriuo remiantis objektas sugeneruojamas. Taigi, ši prieiga šiame tekste vadinama kodine sintakse.

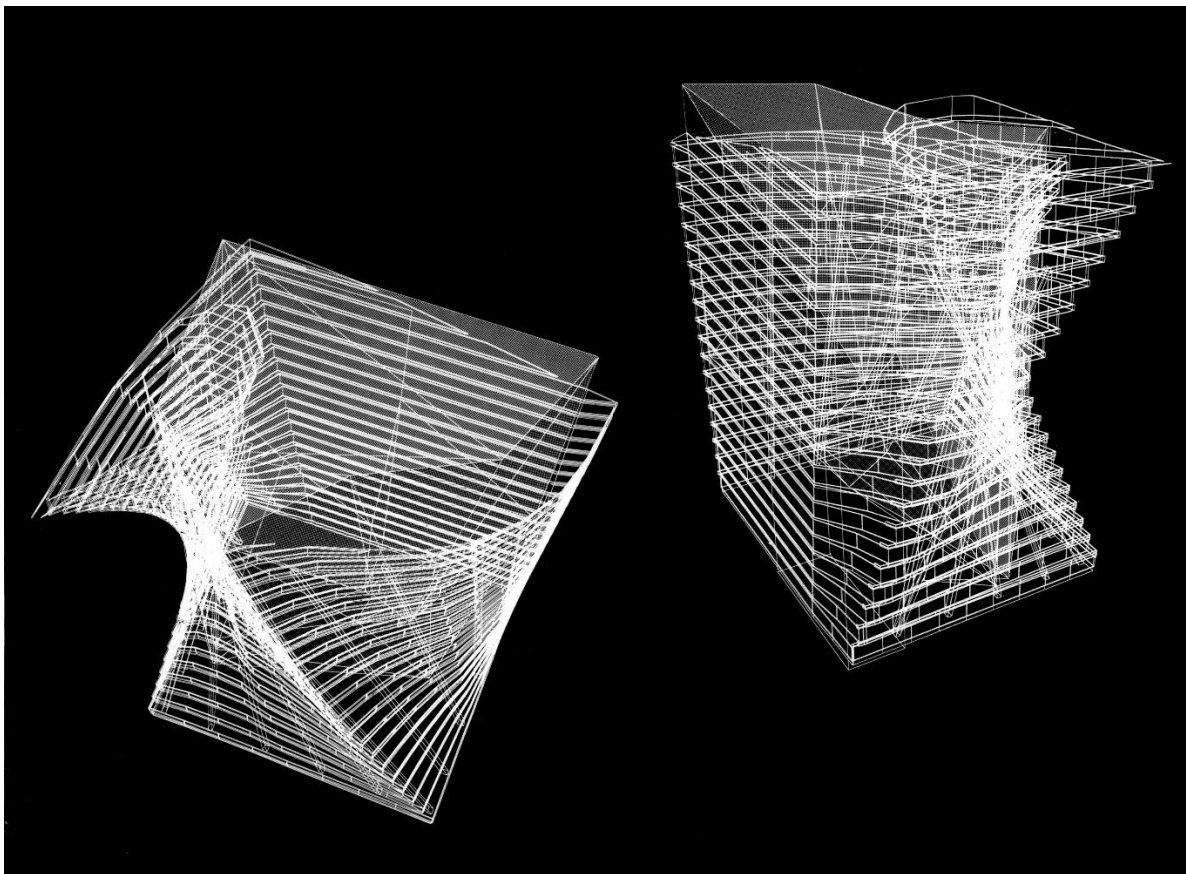
Pav. 8 Geometrinė forma iš vektorinių taškų

Šiame procese įdomu tai, kad galutinė architektūrinė forma turi naujų žinių generavimo ir nenuspėjamumo momentą. Valdant sudėtingesnę architektūrą algoritmiškai ne visada yra žinoma kas galutiniame variante bus gauta ir ne visada yra galimybė suvaldyti formą taip kaip ji atrodo vaizduotėje ar piešinyje. Generuojama skaitmeninė forma yra kažkas aukščiau už architekto kūrybinės galias ar net suvokimą. Čia išvelgiamas žmogaus ribotumas, kad tam tikros formos ir erdvės tradiciniu mąstymu ir įrankiais negalėtų būti sukurtos.

²⁵ Vrachliotis, G., Gropius' Question or on Revealing and Concealing Code in Architecture and Art in *Code: Between Operation and Narration*, Zurich: ETH Zurich, 2010, p. 83.

²⁶ Gramelsberger, G., Story Telling with Code in *Code: Between Operation and Narration*, Zurich: ETH Zurich, 2010, p. 37 p.

²⁷ *Ibid.*

Pav. 9 Immendorff projekto 3D modelis

Nors įprastai manoma, kad dirbtinis intelektas – technologijų pasaulis prieštarauja gamtos dėsniams, tačiau šiuo atveju siūlyčiau pamąstyti atvirkščiai – kompiuterizacija priartina prie gamtos. Bet kokia informacija, kuri gali būti išreikšta skaičiais gali tapti architektūrą formuojančiu parametru. Pavyzdžiui, P. Eisenman'as pastato *Immendorff* projekte suformuoja kubą sudarytą iš tektoninių plokščių. Skaitmeninei aplinkai leidžiama susimuliuoti ir apdoroti šį tūrį taip kaip jis būtų fiziškai paveiktas greta esančios upės tekmos turbulencijos ir seisminių judesių²⁸. Tai yra lyg ateities vizija – gamtos dinamiką algoritmas apkaičiuoja keliasdešimt metų ar net šimtmečių į priekį. Vykstant šiai simuliacijai kubo tektoninės plokštės natūraliai juda ir prisitaiko prie stichijos taip suformuodamas kitą nuspėjamą architektūrinę formą bei tuo pačiu įsikontekstualizuoja aplinkoje (pav. 9)²⁹. Šis architektūros objektas lyg pajūrio uolos, įgavusios formą per tūkstančius

²⁸ *Ibid.*, p. 37-38

²⁹ *Ibid.*

metų jas skalaujančio vandens. Taigi, technologijos gali numatyti ir apskaičiuoti platų spektrą gamtinių reiškinių ir jų įtaką architektūrai taip ją perversdami gyvojo pasaulio dalimi.

Postmodernizmo architektūros tėvas Ch. Jenck'as, kuris dar neseniai kalbėjo apie išimtinai konceptualiai semantinės kalbos svarbą, įvertina kodinę sintaksę kaip ateities įrankį. Jis teigia, kad ši kryptis praplečia architektūros sritį, leidžia kurti labiau antropomorfinius ir organinius (biologinius) architektūros kūnus³⁰. Be to, filosofas W. Welsch'as, irgi tyręs postmodernius architektūrinius kodus papildė, kad kompiuterinis kodavimas suteikia labiau natūralią ir kosmologinę kalbą, kuri atveda į transhumanistinį dizainą³¹. Jis taip pat teigia, kad architektūrinė erdvė nuo šiol turi būti priimama ne tik kaip vieta išimtinai žmogui, bet ir turi integruoti visą gyvąjį pasaulį į vieną komunikabilų visatą³². Taigi, kodinė sintaksė yra architektūrinė prieiga, peržengianti žmogaus galimybių ribas ir siūlo erdvės formatus, kurie atitolina nuo įprastos – mechaninės sintaksinės architektūrinės kalbos, kuri yra ribojama pačio architekto žinių.

Apibendrinant, šiame tekste aptarti trys konceptualios prieigos principai: semantinis, sintaksinis, kodinis-sintaksinis, kuriais formuojama prasmę turinti architektūra. Semantinis koncepcijos kodavimas artimai siejasi su ezopine kalba bei funkcinė architektūrinė raiška. Šio tipo tikslas – perduoti informaciją. Tačiau nėra aiškios apibrėžties, kaip koncepcija generuoja formą, kiekvienas architektas atranda savo strategijas ir įrankius. Sintaksiniai konceptai siejami išimtinai su geometrine-matematine architektūrine kalba, kuri nekuria jokio verbalinio turinio, orientuojamasi į patirties kūrimą. Šiuo atveju formai sukurti vadovaujamosi kompozicijos principais, siekiama atrasti geometrinę logiką, kuri generuos dizainą ir funkciją. Kodinės sintaktikos atveju forma generuojama vadovaujantis algoritmine logika, kuri viršija pačio architekto kūrybines galimybes. Suvokiama, kad pastarasis principas architektūroje tampa vis aktualesnis, nes konceptualus sintaktinis kodavimas gali sukurti erdvines organizacijas, kurios gali apskaičiuoti ir sukurti tokią patirtį žmogui, kokią jis randa tik gamtoje. Svarbu paminėti, kad šiai dienai nėra tokių skaičiavimų, tačiau tai matoma kaip potencialus ateities klausimas.

³⁰ Dreyer, C., *Architectural Codes from a Semiotic Perspective in Code: Between Operation and Narration*, Zurich: ETH Zurich, 2010, p. 61.

³¹ *Ibid.*, p. 67

³² *Ibid.*